

Rózsa Zoltán – Vörös István Kora avar kori sír Gyulán

2002 nyarán feltárást folytattunk a Gyula 511. sz. régészeti lelőhelyen, a Békéscsaba–Gyula közötti út nyomvonalának szélesítéséhez kapcsolódó régészeti leletmentés keretében. Az ásatás alkalmával 2 vaskori gödröt, 2 bizonytalan korú árok mellett egy kora avar kori sírt (3. objektum) is feltártunk, amit jelen tanulmányban ismertetünk. A feltárást nagyban nehezítette, hogy 2 bekötőút metszette a lelőhelyet, illetve a nyomvonal jelentős részén 15–20 cm vastag legújabb kori feltöltést találtunk.

A lelőhely Gyulától Ny-ra helyezkedik el, az Élővíz-csatornától DNy-ra, mintegy 1 km-re, a térségből kiemelkedő ÉNy–DK irányú kicsi dombon. Ezt a dombot a Békéscsaba–Gyula közötti műút szinte középen vágja keresztül. (1. kép) A domb magas, partos részén került elő az alább ismertetendő sír.¹

Aknasír (5. kép 1.) Tájolás: É+90°. Hosszúság: 150 cm, szélesség: 75 cm, mélység: 56 cm (a jelentkezési szinttől!), vázhossz: 75 cm. A sír feltárta sarkosan, illetve több-kevésbé szabályosan jelentkezett a szabálytalanul legyalult felszínen. Jelentkezési szintje alatt nem sokkal állatcsontok kerültek elő az erőteljesen kevert földből. Az állatcsontok a sír teljes hosszában mutatkoztak,² mintegy 20 cm-es vastagságban betérítve a vázat.³ A koponya mögött/fölött és a sír Ny-i végében előkerült állatcsontokat sikerült csak megtartanunk eredeti helyükön és csak ezeket dokumentálhattuk. A „csontos réteg” jelentkezésének alsó szintje a váz fölött 20 cm-re kezdődött.

A sír alján háton fekvő gyermek koponyája enyhén előrebukott, ugyanakkor szét is csúszott. A végtagok nyújtott helyzetben, a kezek kissé távolabb helyezkedtek el a váztól. A gerinc rossz megtartású csigolyákból állt. (2–4. kép)

Mellékletek: 1. A váz bal válla mögötti/fölötti részen állatcsontok. 2. A bal vállnál kézzel formált, gyengén iszapolt, homokkal, enyhén szerves anyaggal soványított, szürkés árnyalatú, repedezett felületű edény (5. kép 6.) feküdt. A kihajló perem ferdén rovátkolt díszű. Szájátmérő: 11 cm, magasság: 16 cm, fenékméret: 8,5

1 A teljes leletanyag az Erkel Ferenc Múzeum gyűjteményét gazdagítja (BMM RégAd.: 2453/2003.). A sír anyaga: ltsz.: 2002.4.56–64. A nyomvonalon felvett tengely végpontjainak koordinátái: A1 pont 817074.396, 147865.599, B pont 817123.020, 147854.402.
2 A sírt bontó Nagy Dániel Sándor szerint a csontok mindenütt előfordultak, a láb felőli részen nagyobb számban. Jól látszik azonban, hogy a sír fej felőli végére is jutott belőlük (5. kép 1.).
3 Csak az emberi váz csontjainak előbukkanása után derült ki, hogy jelen esetben nem egy újkori dögtemetőről, hanem egy korai avar sírről van szó, ugyanis a sír betöltésének élesen elváló kevertsége, illetve a csontok szabálytalan, az egész felületet borító jelentkezése megévesztett bennünket.

Zoltán Rózsa – István Vörös Early Avar grave at Gyula

Archaeological rescue excavations were conducted at Gyula site no. 511 proceeding the widening of the track of the road between Békéscsaba and Gyula. Beside 2 Iron Age pits and 2 trenches of an uncertain age, we unearthed an Early Avar grave (feature no. 3), which will be described in this report. The circumstance that 2 approach roads intersected the site and that a 15–20 cm thick recent filling covered a larger part of the track made the excavation rather difficult.

The site can be found on a small NW-SE oriented knoll W of Gyula, about 1 km SW of the Élővíz channel. The Békéscsaba-Gyula route intersected this knoll nearly exactly in the middle. (Fig. 1) The grave, which will be described in the followings, was uncovered on the high terrace of the knoll.¹

Shaft grave (Fig. 5. 1). Orientation: N+90°. Length: 150 cm, width: 75 cm, depth 56 (from the level of appearance), length of the skeleton: 75 cm. The discolouration of the grave appeared clearly, more-or-less regularly on the scraped surface. Somewhat beneath the level of appearance, animal bones came to light in the strongly mixed soil. The animal bones were dispersed in the entire length of the grave,² covering the skeleton in a thickness of about 20 cm.³ We could keep and document in the original position only those animal bones that lay behind/above the skull and in the western end of the grave. The lower level of the “bone layer” started 20 cm above the skeleton.

The skull of the child who lay on the back on the bottom of the grave tilted forward and disintegrated. The limbs were extended, the hands lay somewhat apart from the skeleton. The vertebrae were poorly preserved. (Fig. 2–4.)

Grave furniture: 1. Animal bones behind/above the left shoulder. 2. A greyish, hand-thrown vessel of cracked surfaces lay at the left shoulder (Fig. 5. 6). It is poorly levigated and tempered with sand and some organic matter. A notched pattern ornaments the outverted rim.

1 The entire find material enriches the collection of the Erkel Ferenc Museum (BMM Arch A: 2453/2003.). The finds of the grave: inv.no: 2002.4.56–64. The co-ordinates of the extremities of the axis determined along the track: point A1 817074.396, 147865.599, point B 817123.020, 147854.402.
2 Dániel Sándor Nagy cleaned the grave. He told us that he found bones everywhere, although they were more numerous at the feet. It was clear, however, that some bones were recovered from the head region as well (Fig. 5. 1).
3 It turned out only after the appearance of the human bones that it was not a modern carrion pit but an early Avar grave. The sharply stratified mixed character of the filling of the grave and the irregular distribution of the bones all over the shaft were misleading.

cm. 3. A koponya jobb oldalán kiscsüngős ezüstművelő (5. kép 2.) került elő. A karika kör átmetszetű ezüstdrótból készült. Az üregecs gömböt két félből állították össze, az összeállítás síkja a karika síkjával teljesen megegyezik. A karika és a gömb találkozásánál 2–2 granulaszem ül. Hosszúság: 2,4 cm, a karika átmérője: 1,4×1,6 cm. 4. A medence közepén kovácsolt vascsat töredékei (5. kép 4.) kerültek elő. Mérete: 1,6×0,5 cm, 0,7×0,5 cm, 0,7×0,4 cm. 5. Az állcsúc alatt kék színű, csonkakúp alakú üvegyöngy (5. kép 3.) feküdt. Hosszúság: 0,4 cm, átmérő: 0,7 cm. 6. Az áll bal oldala alatt az előbbi kiscsüngős ezüstművelő erősen töredékes párja (5. kép 2.) került elő. A karika hiányzik, a granulaszemek és a gömb egyes részei maradtak meg csupán. 7. Az áll alatt, a koponya jobb oldalán sárga színű, lapított gömb alakú üvegyöngy (5. kép 3.) volt. Hosszúság: 0,4 cm, átmérő: 0,55 cm. 8. A bal kulcsont környékén szabálytalan alakú vaslemeztöredék (5. kép 5.) feküdt. Mérete: 2,7×1,7 cm. 9. A sír láb felőli végében, a sír oldalához nyomódva állati állkapocscsont (5. kép 1.) feküdt. A sír töltésközdjében ezenkívül egy fehér színű folyami kavics töredéket is találtunk, ami nem tartozik szervesen a sír anyagához.

A Gyula Ny-i határában föltárt sír tájolásával és állatcsont melléklete alapján szinte önmagában is korhatározó értékkel bír. A nehézségeket is figyelembe véve csak valószínűsíthetjük, hogy magányos sírral állunk szemben. Az a steppei eredetű, kelet-európai népesség, amely megszállta a Körös–Maros szögének területét, első sorban rítusa alapján különíthető el, a korai avarság (etnikailag tarka) tömbjétől. A K–Ny-i tájolás a Tiszántúlt megszálló népesség általánosan vett sajátossága, csakúgy, mint a részleges állattemetkezés is. Esetünkben az állatcsontok sírba kerülésének módja nem a szokványos formát követi, hiszen nemcsak a sír láb felőli végében kerültek elő, hanem szabálytalanul, elszórva annak egész felületén, illetve az állatcsontok nem a váz síkjában, hanem mintegy 20 cm-rel a váz felett kezdődően helyezkedtek el.

A sírban előkerült leletanyag a tágabb korszakolást alátámasztja. Igazán korhatározó darab a kis gömbcsüngős ezüstművelő, amely a közép avar kori átalakulás előestéjén jelenik meg a Kárpát-medencében. A sír többi melléklete és viseleti tárgya a pontosabb kelteztést nem engedi meg.

A Tisza bal partját megszálló steppei eredetű népesség a korai avar honfoglalás időszakában érkezik a Kárpát-medencébe. A Körös–Maros szögének belsőbb területeit, a folyópartokon fölfelé haladva lassan birtokba vevő közösségek a 7. század fordulójára átlépik a Körös és a Maros vonalát, ugyanakkor a tömbavarsággal erősödő szimbiózisban élő steppei eredetű népesség kultúrája – így rítuselemei is – uniformizálódik. A Gyulán föltárt sír tájolása alapján a korai avar korba, a leletanyag alapján a 7. század 2. harmadára keltezhető.

Mouth diameter: 11 cm, height: 16 cm, bottom diameter: 8.5 cm. 3. A silver earring with small globules was found on the right side of the skull (Fig. 5. 2). The ring was made of a silver wire of a round cross-section. The hollow globule was composed of two halves, the plane of the joining is flush with the plane of the ring. Each two granules sit at the joining of the ring and the globule. Length: 2.4 cm, the diameter of the ring: 1.4 x 1.6 cm. 4. The fragments of a hammered iron buckle (Fig. 5. 4) were found in the middle of the pelvis. Measurements: 1.6×0.5 cm, 0.7×0.5 cm, 0.7×0.4 cm. 5. A blue truncated-cone-shaped glass bead lay under the chin (Fig. 5. 3). Length: 0.4 cm, diameter: 0.7 cm. 6. The strongly fragmented pair of the above silver earring with a small globule was found under the left wing of the jaw (Fig. 5. 2). The ring is missing, only the granules and some parts of the globule have been preserved. 7. A yellowish, flattened spherical glass bead was found under the jaw, on the right side of the skull (Fig. 5. 3). L: 0.4 cm, d: 0.55 cm. 8. The fragment of an iron plaque of an irregular shape lay in the area of the left clavicle (Fig. 5. 5). Measurements: 2.7×1.7 cm. 9. An animal jaw lay at the end of the grave toward the feet, pressed to the wall of the grave shaft (Fig. 5. 1). The filling of the grave also contained the fragment of a white pebble, which does not organically belong to the material of the grave.

The orientation and the animal bone grave furniture are enough in themselves to date the grave unearthed W of Gyula. Taking into consideration the difficulties we can only suggest that this was a single grave. The eastern European population coming from the steppes, which invaded the territory between the Körös and the Maros can be differentiated from the block of the (ethnically heterogeneous) early Avars mainly by its rite. The E-W orientation is a general characteristic of the population that occupied the land beyond the Tisza just like the partial animal burial. In our case, the animal bones found in the grave do not follow the usual pattern since they were found not only at the feet but scattered on the entire surface and the animal bones lay not in the plane of the skeleton but they first appeared about 20 cm above the skeleton.

The finds discovered in the grave support this wider dating. The only find that really has a dating force is the silver earring of a small nodule pendant, which appeared in the Carpathian Basin on the eve of the middle Avar transformation. The rest of the grave furniture and the articles of wear do not afford a more exact dating.

The population from of steppes that invaded the left side of the Tisza arrived in the Carpathian Basin at the time of the early Avar conquest. The populations that occupied the interior territories of the Körös-Maros region proceeded slowly along the rivers and crossed the line of the Körös and the Maros at the turn of the 7th century. At the same time, the culture of the population from the steppe, which lived in an increasing symbiosis with the mass of the Avars, got uniform, just like the elements of

A sír állatcsontmaradványai

1. Szarvasmarha – részleges csontváz

A gyermek csontváza fölött ca. 20 cm-re, Ny-K-i tájolásban egy szarvasmarha részleges csontváza feküdt. Az ásatási megfigyelések szerint az „állatcsontok a sír teljes hosszában” mutatkoztak. Ebből valószínűsíthető, hogy az elhunyt gyermek fölé egy nyúzott koponyás marhabőrt terítettek. A marha feje a gyermek lábai előtt (Ny-ra) a bal oldalán É-i irányban feküdt (a rögzített mandibula-pár). A kisméretű sírban a szarvasmarha csonkolt lábvégei „szabálytalan” elhelyezésben így alkottak „csontos réteget”.

Szarvasmarha maradványok:

koponya (összetört, sin. – dext. frontale + szarvcsaptó, maxilla, zygomaticum, nasale fr., palatinum fr., agykoponya töredékek), sin. – dext. corpus mandibulae. A kicsi-rövid, vastag falú szarvcsap csúcsa elkorhad. Méretei (mm): a szarvcsaptőredék hossza 80, a szarvcsaptő legnagyobb átmérője 51, legkisebb átmérője 41, a báziskörméret 148. A fogazat teljes, időskori hullámos fogkopással. A metszőfogak koronái pathologikusan kopottak: a fogak nyakán mély félhold alakú kétoldali befűződés található, ami a kovartartalmú kemény fűfélék intenzív legelésével függ össze.

atlas cranialis fele, 8 db farokcsigolya (vert. caudalis I-VIII.),

sin. – dext. radius dist. db, 5 carpus, metacarpus, 4 ph. I., 3 ph. II., 2 ph. III.,

sin. – dext. tibia dist. db, dext. malleolare, sin. – dext. 4 tarsus, metatarsus, 4 ph. I. – ph. II. – ph. III., 5 sup., – 5 inf. seamoideum.

A szarvasmarha áldozat neme – a koponya formája, és a postcraniális csontméretek (1. táblázat) alapján – *tehén*, életkora: 9–10 év, a négy metapodium hosszúságából Matolcsi-módszerrel számított *marmagassága*: 114,5 cm, közepes testmagasságú.

A *tehén* mellső-, és hátsó lábszárait (radius-tibia) az alsó harmadában csonkolták, így ezek distalis epiphysis darabjai a csukló és a boka ízületnél kapcsolódnak a lábvégek csontjaihoz.

A metapodiumok diaphysisei karcsúak, a metacarpus Nobis-Index értéke 27,3.

2. Házityúk – ételadomány, kifejlett tojó szárny és comb

Sírbeli pozíciója nem ismert. Maradványok: sin. humerus, sin. – dext. femur-tibiotarsus.

the rite. The orientation places the grave unearthed at Gyula to the early Avar period, while the finds suggest a dating from the 2nd third of the 7th century.

Animal remains from the grave

1. Cattle – partial skeleton

The partial skeleton of a cattle lay about 20 cm above the skeleton of the child in a W-E orientation. According to the excavation observations, “the animal bones were scattered in the entire length of the grave”. This suggests that a cattle skin with the skull in it was spread over the deceased child. The head lay in front of the feet of the child (in the W) on the right side, toward N (the fixed pair of mandibles). The amputated feet of the cattle were “irregularly” arranged, composing a “bone layer”.

Cattle remains:

Skull (broken, sin. – dext. frontale + base of the horn core, maxilla, zygomaticum, nasale fr., palatinum fr., fragments of the cranium), sin. – dext. Corpus mandibulae. The end of the small and short, thick-walled horn core has decayed. Measurements (mm): length of the fragment of the horn core 80, the largest diameter of the base of the horn core 51, the smallest diameter 41, the circumference of the base 148. All the teeth are present showing the wavy wear pattern of the old age. The crowns of the incisors are pathologically worn: deep crescent-shaped cavities can be seen on the necks of the teeth, which is linked with the intensive grazing of hard silica-containing grass species.

atlas cranialis half, 8 items tail vertebra (vert. caudalis I-VIII.),

sin. – dext. radius dist. fragment, 5 carpus, metacarpus, 4 ph. I., 3 ph. II., 2 ph. III.,

sin. – dext. tibia dist db, dext. malleolare, sin. – dext. 4 tarsus, metatarsus, 4 ph. I. – ph. II. – ph. III., 5 sup., – 5 inf. seamoideum.

The cattle was a *cow* according to the shape of the skull and the postcranial bone measurements (table 1). Its age was 9–10 years. The *withers height* calculated with Matolcsi's method from the length measurements of the four metapodii is 114.5 cm, medium high.

The front and hind legs (radius and tibia) were amputated in the lower third, so their distal epiphyses were jointed to the bones of the feet at the wrist and the ankle joints. The diaphyses of the metapodii are slender, the Nobis-index value of the metacarpus is 27.3.

2. Domestic hen – food offering, the wing and the thigh of a full-grown hen

Its place in the grave is not known. The remains are: sin. humerus, sin. – dext. femur-tibiotarsus.

1. táblázat: Gyula, 511. sz. lelőhely, kora avar kori sír (3. objektum). Állatcsontméretek (mm)

Table 1: Gyula, site no. 511, Early Avar grave (feature no. 3). Animal bone measurements (mm)

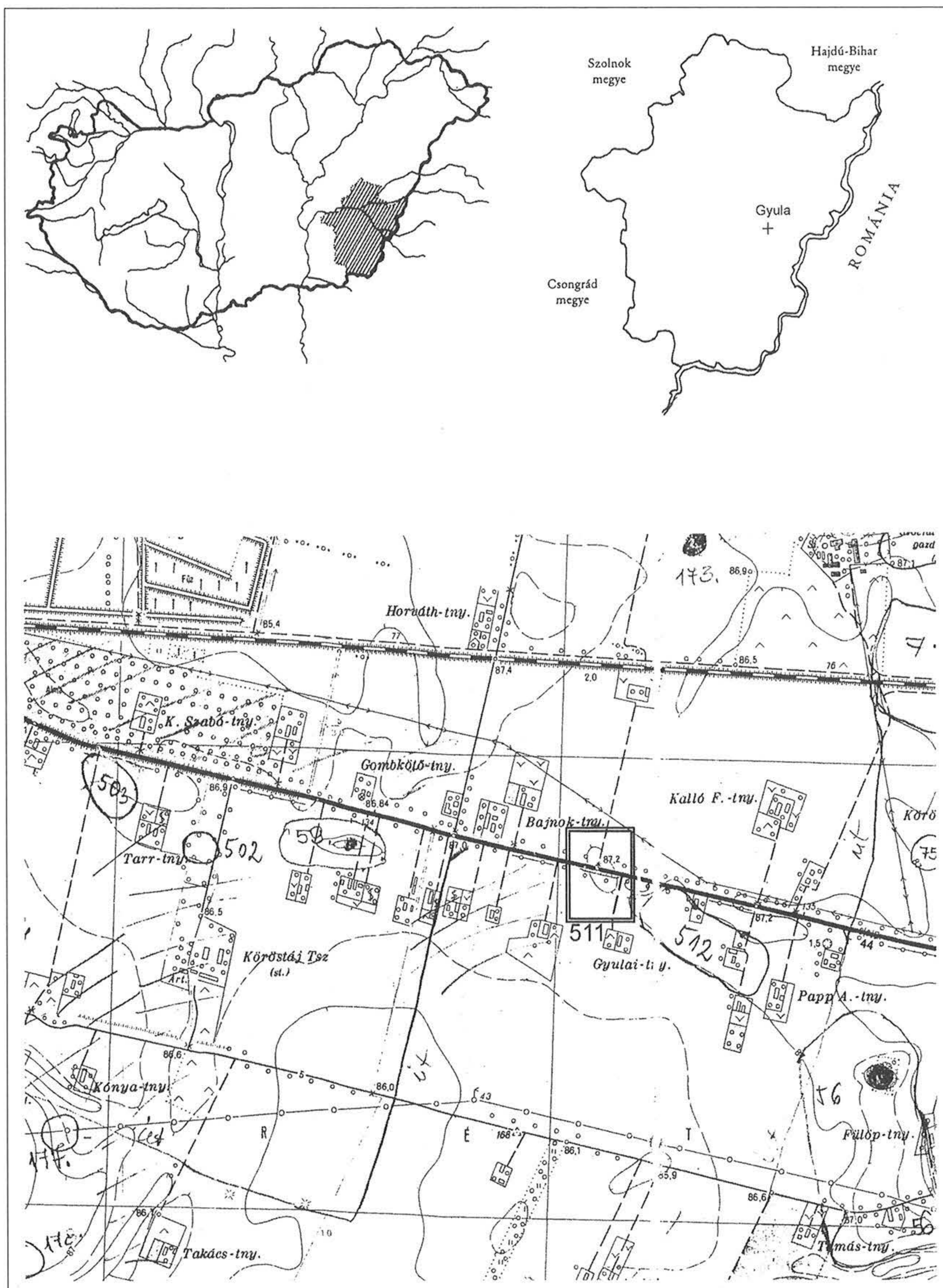
Szarvasmarha Cattle							
Csont Bone	Tot. h. Tot. l.	Prox. sz. Prox. w.	Diaph. sz. Diaph. w.	Dist. sz. Dist. w.	Prox. m. Prox. h.	Diaph. m. Diaph. h.	Dist. m. Dist. h.
Radius	(160,0) ⁴			60,0		42,0	
metacarpus	190,0	52,0	27,5	54,0	32,0	20,0	29,0
	191,0		28,0	54,0	32,0	20,0	29,0
ph. I. ant.	47,5	28,0	24,0	25,0		18,0	20,0
	47,5	28,0	23,0	25,5	29,0	17,0	20,0
	48,5	28,0	24,0	26,0	28,0	18,0	20,0
	49,0	28,0	24,0	25,0	29,0	17,0	19,5
ph. II. ant.,	32,5	27,0	21,5	23,5	28,5	21,5	26,5
	33,0	27,0	21,0	24,0	29,0	20,0	26,0
	33,5	26,0	21,0	23,0	28,0	21,0	26,0
Tibia	(125,0)			57,0			42,0
	(150,0)			57,0			42,0
metatarsus	214,0	43,0	23,0	50,0	40,5	22,0	28,0
	214,0	43,0	23,0	49,0	42,0	21,5	28,5
ph. I. post.	49,0	26,0	22,0	24,0	29,0	16,0	18,5
	49,0	26,0	21,5	24,0	29,0	16,0	18,5
	49,5	26,0	21,5	23,5	30,0	16,0	18,5
	50,5	26,0	21,0	23,5	29,0	16,0	18,5
ph. II. post.	35,0	25,0	20,0	21,0	29,0	19,0	24,0
	35,0	25,0	20,0	21,0	28,5	18,5	24,0
	36,0	25,0	19,0	21,5	28,0	18,0	23,0
	26,0	25,0	19,0	21,0	29,0	19,0	23,0

Szarvasmarha Cattle			
Csont Bone	Hosszúság Length	Szélesség Width	Magasság Height
astragalus	62,0	43,0	34,0
	62,0	42,5	34,0
calcanus		40,0	50,0
ph. III. ant.	65,0	24,0	31,0
	67,0	23,0	36,0
ph. III. post.	60,0	21,0	35,0
	60,0	21,0	34,0
	62,0	20,0	33,0
	63,0	21,0	33,0

Házityúk Hen				
Csont Bone	Hosszúság Length	Prox. sz. Prox. w.	Diaph. sz. Diaph. w.	Dist. sz. Dist. w.
humerus	53,0	14,3	5,5	11,0
femur	59,0	12,5	5,0	10,3
	60,0	12,5	5,0	11,0
tibiotarsus	83,0	15,0	5,5	8,0
	83,0	14,5	5,5	8,0

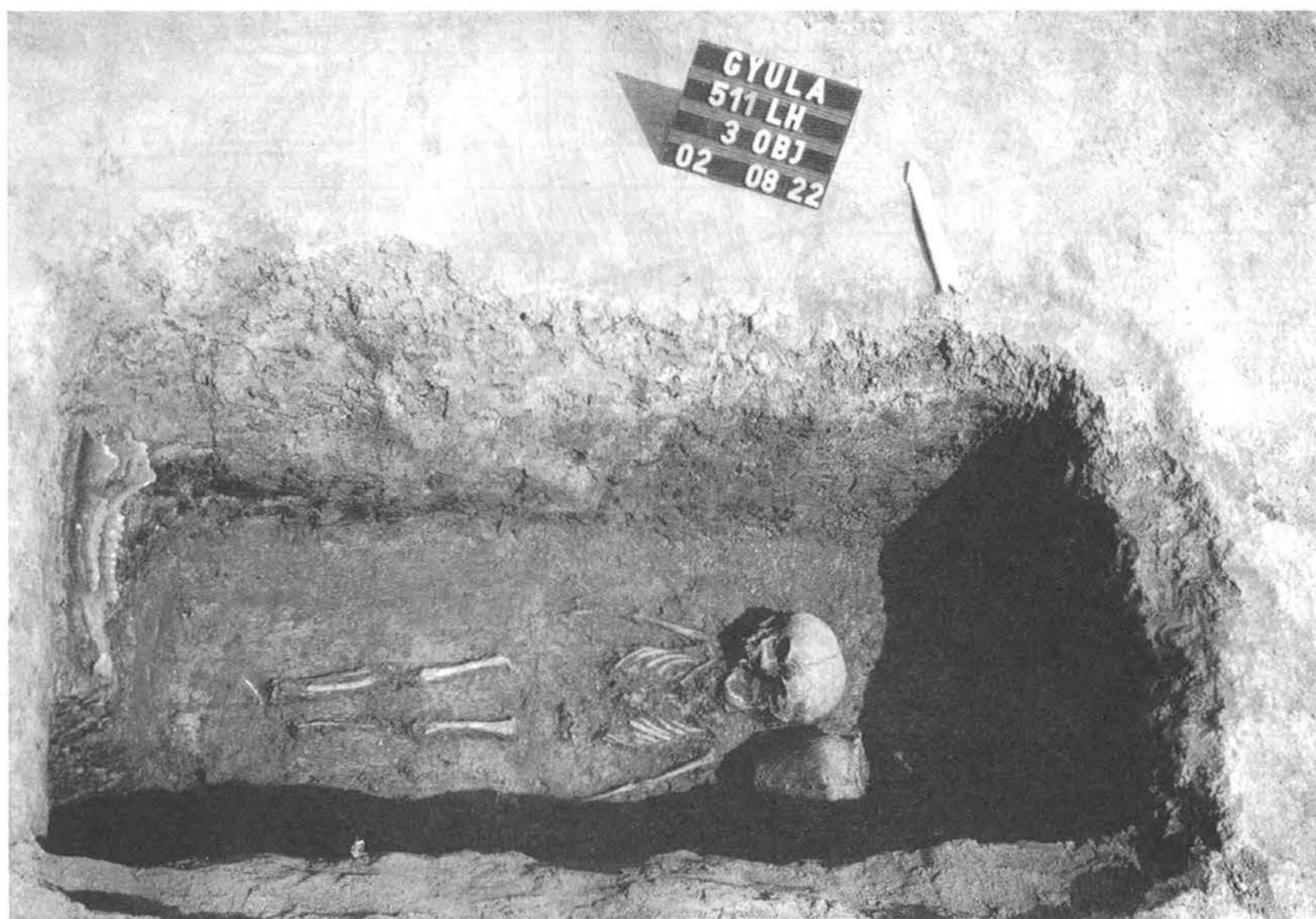
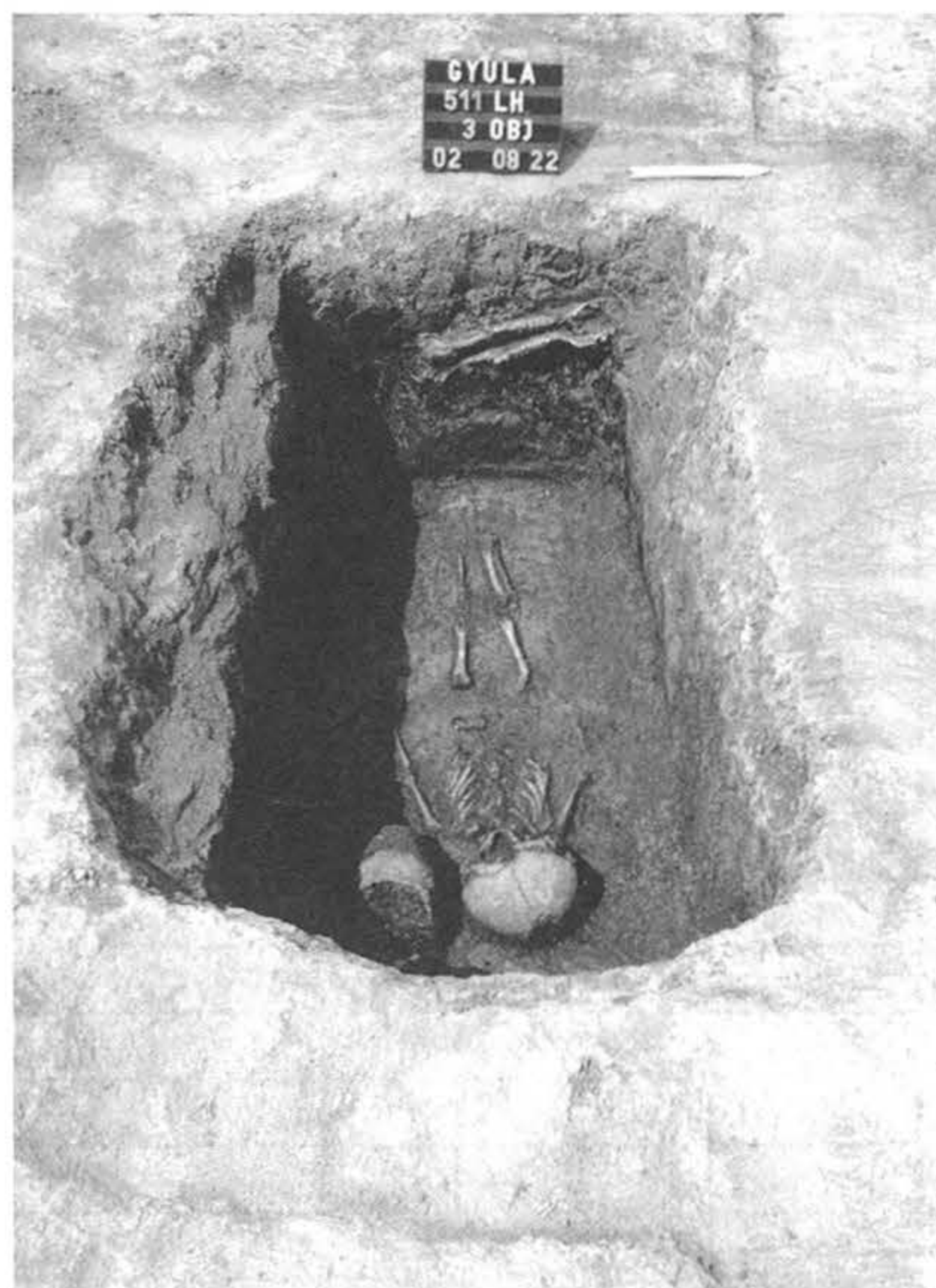
4 A zárójelben levő szám a dist. töredék hosszúsága

4 The number in brackets is the length of the dist. fragment

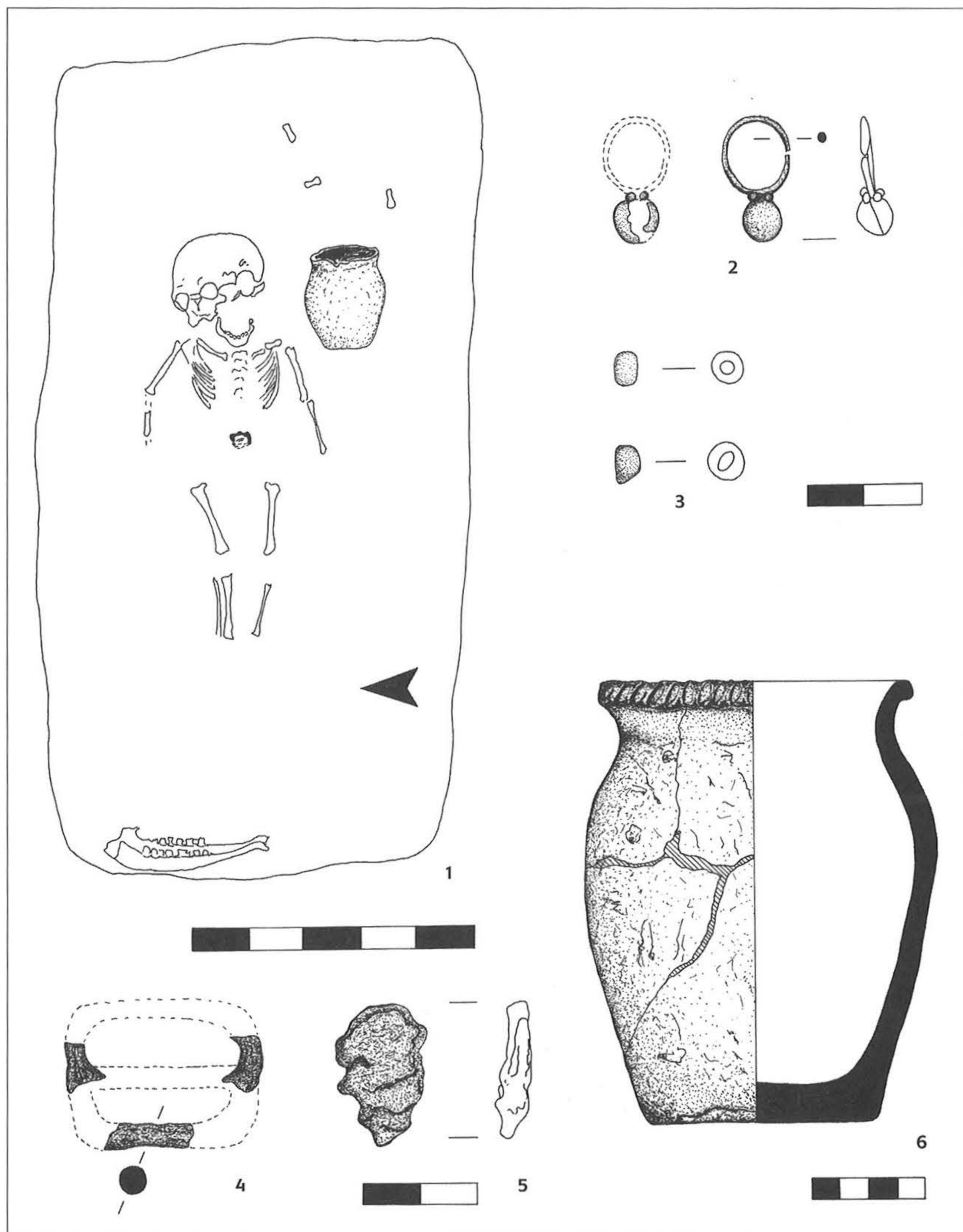
1. kép: Gyula 511. sz. lelőhely

Fig. 1: Gyula, site No. 511

2-4. kép: Gyula, 511. sz. lelőhely, a kora avar kori sír

Fig. 2-4: Gyula, site no. 511., the early Avar grave

5. kép: Gyula, 511. sz. lelőhely, a kora avar kori sír mellékletei

Fig. 5: Gyula, site no. 511., furniture of the early Avar grave